

Bert Looper Dicht op de huid de ruimte in

Ik kin my o sa
ferwûnderje oer
alles wat wy hjir
yn Tresoar yn
behear hawwe

„De essaybondel *Hier is de zee* is echt in berntsje fan it *Friesch Dagblad*”, aldus Bert Looper, directeur van Tresoar. In 2015-2016 schreef de historicus twintig essays over taal, kunst, landschap en Friese identiteit voor de toen nieuwe weekendbijlage *Wykein*. In de persoonlijk getinte teksten vraagt de historicus zich af hoe Fryslân zich verhoudt tot tijd en ruimte.

Bert Looper weet nog goed hoe hij met de voormalige hoofdredacteur Litsen Kooistra om de tafel zat. Hoe ze bespraken wat het Leeuwarder instituut Tresoar, bewaarplaats van de geschiedenis van Fryslân, kon betekenen in de nieuwe opzet van de weekendbijlage *Wykein*. „We hiene ommers genôch topstikken yn it depot lizzen om wat oer te fertellen.” Maar nee, voor de pagina's 24 en 25 - de essaypagina's waarvan de doorgewinterde lettervreters zouden gaan watertanden - mocht er best een tandje meer bij. En dus mocht Looper zich vastbijten in thema's waarmee hij zich graag bezighoudt. „Tiid is sa'n ynteressant fenomeen. Ik kin my o sa ferwûnderje oer alles wat wy hjir yn Tresoar yn behear hawwe. Achter stoffige doarwerpen út it ferline kin in gewelddich aktueel tema sitte. Krekt as falt tiid dan efkes fuort. Mar wat hâldt 'ferline' dan noch yn? Friesje ik my ôf. „Vaak haalt hij de beginregel uit een van de boeken van historicus Johan Huizinga aan: „Toen de wereld vijf eeuwen jonger was...”. „Wy geane der mar fan út dat it ferline âld is en de no-tiid jong. Mar wat bart der as jo dat liniaire tinken ris loslitte soene? Dat jo ferpleatsje nei it ferline en dêr fris út it doetidske no wei nei de dingen sjogge?” Nog zo'n interessant thema: „Kollektive identiteit. Is dat fan grutte wearde, of sit oan dat eksklusive krekt wat gefaarlîks? En hoe giest dêr dan mei om?”

In twintig essays nam Looper de lezers de afgeopen twee jaar enthousiast op slepbeurt in zijn persoonlijke zoektocht naar verhalen achter generalisaties, abstracties of juist heel concreet: boeken of mensen.

Zoals het wereldberoemde boek *Attische nachten* van Romein Aulus Gellius (tweede eeuw) dat via allerlei omzwervingen uiteindelijk in Tresoar zijn laatste rustplaats vond. In het essay *Van Attica via Rome en Falda naar Francker en Leeuwarden* maakt Looper duidelijk hoe deze „Reiziger van de tijd... in persoonlijkheid” tweedezijdig jaar Europese geschiedenis in zich draagt.

Het begrip „Reiziger van de tijd” ontleende Looper aan zijn grote inspirator, de Nederlandse historicus en filosoof Frank Ankersmit (1945). „Dy wurdearre de sublimie histoaryske erfaring as ien fan de boarnen fan kennis.” Looper kan zich daar wel iets bij voorstellen. „Ast dat boek *Attische nachten* yn hannen hast, fliet wat foar skiednis dit boek meitoget, dat er dy wat te fertellen hat.” Geschiedenis is meer dan een handvol harde feiten, leerde hij. „Op gefoelsivo kinne ferhalen, of plakken dy ek oan it festje lûke.” Looper ondervond dat zelf toen hij jaren geleden het graf van Lieuw Annes Buma (1796-1896) in Smallebrugge bezocht, „zo midden in de verlatenheid van het „oerfriesse” waterland tussen Sneek en Wovendend.” Deze wetenschapper uit Makkum liet een legaat van 100.000 gulden na om een bibliotheek te stichten voor zijn grote collectie boeken. Het werd de PB-bibliotheek die nu gehuust is in Tresoar. Hoe heeft deze wereldburger zich hier kunnen handhaven, vroeg Looper zich op dat kerkhof af.

Dat kon hij dus ook niet. De Makkumers betelden deze Friese, internationaal georiënteerde geleerde als een zonderrigende figuur en daarmee was de kous af. Looper ontdekte dat deze Makkumer een van de laatste der Mohikanen was die Fryslân nog in Europees perspectief

Niks geen aantekeningen maken. Stil zat ze daar een half uur lang te kijken naar die bewuste bladzijde. „Triennen op de wangen, bûsdoek derby”

tief plaatste, nota bene in een tijd waar een enorme braindrain gaande was – denk aan het sluiten van de Francker academie. Wat zal deze man zich eenzaam hebben gevoeld, concluderende Looper na zijn onderzoek. Wonderlijk. Tijdens zijn bezoek aan het familiegraf in Smallebrugge had hij datzelfde al gevoeld.

Poëtische benadering In de jaren tachtig opende een weduwe uit Assen hem de ogen voor deze poëtische benadering. „Ik wie as jonge histoarikus krekt dûstudearre oan de Ryksargyfskoalle en moast dêr yn Assen in hiel nij argyf opsitte.” Plots stond die weduwe voor zijn bureau. „Se frege mi om in persoonsregister út de twintiger jierren. Nei't ik dy foar har opbehlde, gie se oan tafel sitten, sloech it boek iepen, socht in side op en pakte in bûsdoek.” Niks geen aantekeningen maken. Stil zat ze daar een half uur lang te kijken naar die

bewuste bladzijde. „Triennen op de wangen, bûsdoek derby.” Een week later was ze er weer. En ze bleef komen, zes weken lang. „Wie it in Joadske frou! Ik wist it net.” Maar hij leerde wel iets anders. „Wylst oaren it drok hiene mei hurde ynformaasje te finen, wie dat register foar har in monumint, in tagong nei in oare wrâld... „Gaten in de tijd”, neamt historikus Geert Mak die poëtische ervaring.”

De wereldberoemde roman van Umberto Eco, *De naam van de Roos*, benoemt diezelfde ervaring. „De muonts William van Baskevill leit syn helpe dan út wat in byb yn-hâldt. It binne boeken dy't mei elkoar kommunierearje, fertelt er „geuister der perkamenten.” Naast feitenonderzoek is ook die ingang voor Looper een werkelijkheid. „Jo begjinne mei in ûndersyk, kleeze assosjatyf in oar boek út en dan begjint him ynienen in ferhaal te ûntroljen, as hiene de boeken elkoar útsocht.” De wetenschapper glimlacht. „Wat in romantikus, tinkst miskien, mar ik wit dat in soad minsken it sa erfare.”

Looper had meer dan genoeg stof om een essay aan te wijden. En hij was blij met de opdracht. „It is ângeloflik belangrik om ien kear yn 'e moanne jins gedachten ûnder wurden te bringen. Troch dy dissociative komst op hiel skerpe fragen út dêr'tst ek skerpe antwoorden op fine moast.” Over taal, landschap en herinnering, gaan de artikelen, over historisch besef, over kunst, literatuur en identiteit, over boeken en mensen. En ook over zijn eigen jeugd en herinneringen in Gorredijk schrijft hij. Niet de harde feiten, maar juist de woorden van een dichter gaan hem het handvat om naar de stemmen van zijn dorp, naar die van zijn familie te

Jo jouwe josels plak yn tiid en romte. Neffens my hat dat te krijen mei dat enoarme ferlet fan de minske om ferbûn te wêzen

Rode draad Of er een rode draad zit in al zijn betogen? Looper: „Los fan it persoanlike giet it benammen oer de fraach wat wy hjir mei elkoar binne as Friezen, sin mar it identiteits-fraachstik.”

Hij noemt het promotiefilmpje uit 2013 van Greg Shapiro over Fryslân. Daarin wordt de provincie neergezet als een land van boeren en agrariërs. Over de Eilfleden gaat het, over het Friese paard, over Grutte Pier, het wad en pompeblende. „Krekt as moat der in tjelekst of ôffinkt wurde. Mar dat ynspirearret gjinien fansels. Ast yn 'e skiednis fan Fryslân dûkst, sjochst dat identiteit in dynamysk proses is. Sjoch mar nei wat der no bart. De RUG wol in dependance iepenje yn de âlde universiteitsstêd Frjentsjer. We hawwe te krijen mei meartaligens, mei Europees ferhâldings en iepen

mienskip. Hiel wat oars as it sletten pakket fan de ôfrûne 150 jier. „Wat hâldt de boel no noch by elkoar is fansels in nijsgjirrige fraach. Of misken noch better: wat kinst loslitten om dochts Fryslân te bliuwen?” Momenteel is de Provincie Fryslân bezig met een nieuw manifest aangaande identiteit. „Kultuer soe te folle rjochte wêze op konservering. Dat snap ik fansels, mar ast dy konservering los litst, wilst ek net mear wats hast. Net allinnich yn boeken, ek yn de Fryske taal sit bygelyks in pear hûndert jier erfaring.” In zijn essay *Taal, landschap en herinnering, de Friese taal als 'lieu de mémoire'* noemt Looper de geschichten van Oer Postma bezieldde plekken van herinnering. „Fia syn lûnskips-gedachten sjocht ik noch altyd it lûnskîp, ek al is dy sûnt de ruilferka-lynging amper werom te finen. Syn lûnskîps-erfaringen binne lykwols in wearde dy't ik de takomst mei ynmin en se hâlde mi wakker. As dy wurden fan Postma der net mear binne, wite we ek net mear wat we misse en dus weromhele kinne.”

De betrokken wetenschapper is alweer tien jaar directeur van Tresoar. „Dêrfoar wie ik lykwols krekt sa beslutsen by fswol of Zutphen. Jo geane in intime relaasje oan mei jins krite. Jo ferbinde jo mei it lûnskîp en de taal. Mei oare wurden: Jo jouwe josels plak yn tiid en romte. Neffens my hat dat te krijen mei dat enoarme ferlet fan de minskke om ferbûn te wêzen. De iene dochst dat mei minskken, in oare mei in lûnskîp, in tredde mei ferhalen.”

In zijn essays is Looper steeds opnieuw de verbinding aangegaan. Zo nu en dan kwam Culturele Hoofdstad 2018 daarbij ter sprake. Looper beschouwt dit evenement als een mooi metaalysator om bezoekers van Tresoar uit te dagen een

paar uurtjes pas op de plaats te maken. „Yn grutte letter stiet aanst it wurd 'Sssst...' op 's muorre'. Sta maar stil. Neem plaats in tijd en ruimte. Kijk. Luister. Hoor de fluitrington van de tijd. Ervaar je de rijkdom en gelaagdheid van de Friese literatuur? Zie je hoe zorgvuldig die reze monnik uit 836 het perkament beschreef? Doemen er beelden? Al het Oud-Fries je oren kietelen? Durf je over de rand te kijken, het diepe in? Ervaar je de gaten in de tijd?”

„Kulturele Haadstêd wurdt seker in wichtich barren mei it each op identiteit”, voorspelt hij. „Sjochst no al dat de Fryske kultuer fan it domein fan taal en skiednis ferskoot nei it domein fan de beleving. Mar dêr wurdt amper oer reflektearre. Wêr binne we mei dwaande, sitte we op de goede we? Wat is in goed referensiekade? Dat soe in permanente diskussje wêze moatte.”

Dat er momenteel iets verschuift, daarover is Looper stellig. „It soe my net ferbate dat der oer fyftich jier in dissertaasje leit dat yn 2018 definityf ôftekene is mei de Fryske identiteit fan de njoggentjinde iuw. Hoe't dy kultuer, de taal ensafoarhinne der út komt te sjen, dat wite we no noch net. Dat wurdt noch hiel spannend dus.”

Essays
.....
Hier ligt de Zee. Over taal, kunst, landschap en Friese identiteit
.....
Bert Looper
.....
Bormmeer
19 90